

Fábián Fanni: A közművelődési intézményrendszer hatása a fiatalok komolyzenei attitűdjének alakulására

Fábián Fanni: Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bevezetés és visszatekintés empirikus kutatás elméleti alapjaiba

Korábbi cikkemben („A komolyzenei attitűdformálás befolyásoló tényezői és lehetséges színterei”) bemutatásra kerültek azok a következtetések, melyek jelen empirikus kutatás elméleti alapját adják és melyet a következőkben röviden összegzek, hogy kontextusba lehessen helyezni a későbbiekben bemutatott adatokat, következtetéseket.

Az elmúlt évtizedekben a magyar ifjúságkutatások eredményei a 15-29 éves korosztály csekély mértékű magaskultúra iránti elköteleződését mutatja, 2016-ban csupán 10%-uk látogatott el évente minimum egyszer komolyzenei hangversenyre, 14%-a pedig operába. (Fekete és Tibori: 2016) A fiatalság komolyzenéhez fűződő magatartását befolyásolhatja a kötelező köznevelési énekzenei órákon szerzett élmények (Janurik: 2007), a családtagok által közvetített minta, a tömegkultúra termékeinek elterjedése, az információs technológia fejlődése (Fekete: 2015), valamint, hogy a kulturális szféra különböző színterei milyen mértékben vannak jelen a gyermekek, fiatalok életében. A főváros vezető kulturális intézményei mellett fontos kitérni a közművelődési intézményrendszerre is, hiszen színterei a közösségi művelődés, a kulturális termékek fogyasztása, a kulturális és társadalmi tevékenységek gyakorlásának fontos helyszínéül szolgál. (Vitányi: 2004) Az ifjúság és a magaskultúra, a komolyzene viszonya mindig visszatérő beszédtema, azonban a közösségi művelődés dimenziójában még nem került vizsgálatra. Ezért az empirikus kutatás célja, hogy feltérképezze a három komponens viszonyát: milyen magatartási forma tud kialakulni a komolyzenei események és a komolyzene hallgatása iránt, valamint milyen mértékben tudnak az ebben szerepet játszó közművelődési intézményrendszer színterei, valamint a közösségi művelődést végző művészeti csoportok hozzájárulni.

A kutatás kismintás, ezáltal nem reprezentatív eredményeket mutat be, azonban ad egy átfogó képet a témáról, mely későbbi kutatások alapját képezheti, valamint a közművelődési szakemberek

számára olyan információkat adhat, melyeket adaptálni tudnak a munkájuk során.

A kutatás módszertana

Az empirikus kutatás három fő kérdés mentén lett lebonyolítva:

- Melyek azok az előzetes élmények, amelyek befolyásolják a fiatalok zenei tevékenységét és a komolyzenéhez fűződő magatartását?
- Milyen a fővárosban és a vidéki településeken a komolyzenei programok elérhetősége, különösen a vizsgált korosztály fényében? Milyen mértékben van jelen a fiatalok tudatában a komolyzenei programkínálat, illetve látogatják ezeket az eseményeket?
- A közművelődési intézményrendszer, valamint a közösségi művelődést végző művészeti csoportok milyen intenzitással és eszközökkel tudja népszerűsíteni a komolyzenét a fiatalok körében?

A kutatás vegyes módszertant alkalmaz, kvantitatív (online kérdőív, statisztikai másodelemzések) és kvalitatív (egyéni, félig strukturált interjú) módszereket egyaránt. Az adatgyűjtés az ELTE PPK Kutatásetikai Bizottságának jóváhagyásával történt 2022 tavaszán.

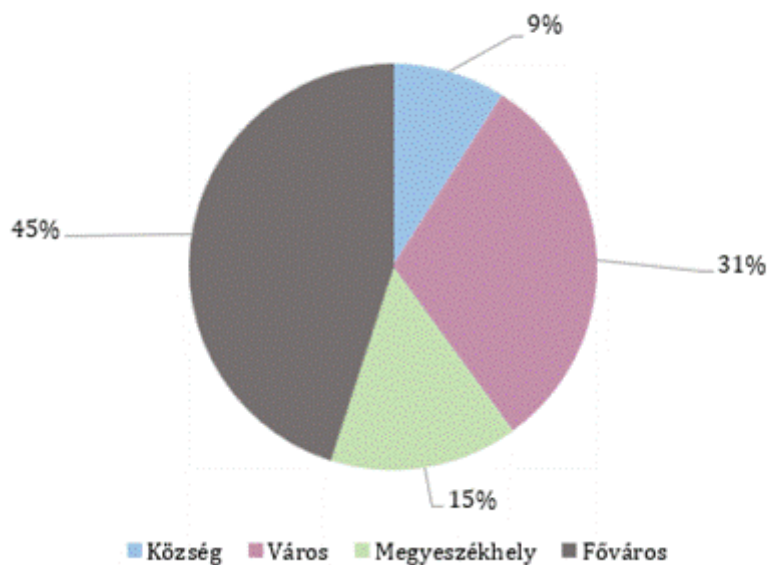
Az online, közösségi médiafelületeken népszerűsített kérdőívet összesen 109 fő töltötte ki, vagyis a kutatás eredménye, ahogyan a bevezetőben is említésre került, nem reprezentatív. Az Európai Unió Ifjúsági Stratégiája (2009) alapján a fiatalok korosztályi besorolása a 15-29 éveseket takarja, ennek ellenére a kérdőívet a 15-17 éves korosztály kutatósetikai okokból nem töltötte ki, azonban a nagykorú kitöltők az űrlapon a 18 éves koruk előtti időszakra vonatkozóan is kaptak kérdéseket. Így megfelelően fel lehetett térképezni a középiskolai tanulmányaik alatti zenei tevékenységeiket is, valamint egy összehasonlítási alapot is tudott adni a jelenlegi és a korábbi zenei attitűdjüket illetően.

A kérdőív négy nagy egység mentén vizsgálta a kitöltőket:

- milyen mértékben fogyasztják a magaskultúra termékeit,
- a kitöltők saját és önállóan megfogalmazott asszociációja a komolyzenére,
- középiskolai tanulmányaik alatti komolyzenével kapcsolatos tevékenységeik, és a jelenlegi mindennapokra vonatkozó komolyzenével kapcsolatos tevékenységeik, szokásaik megismerése,
- a közművelődési és egyéb, kulturális színterekben megtalálható komolyzenei programokkal kapcsolatos tájékozottságuk feltérképezése, látogatási hajlandóságuk.

A kitöltők 83%-a nő, 17%-a férfi volt, az átlagéletkor pedig 23 év volt. A legmagasabb iskolai végzettséget tekintve a válaszadók 50%-a érettségivel, 28%-a egyetemi alapképzési diplomával rendelkezett. A kitöltők 45%-a fővárosi lakosnak vallotta magát, 55%-uk, pedig vidéki településen élt: ebből 15% megyeszékhelyen, 31% városban, 9% pedig községben.

1. ábra: A válaszadók lakóhelytípusának megoszlása % (N=109)
(Forrás: saját szerkesztés, 2022)

A kutatás során a Kulturális Statisztika komolyzenei dimenziójából további empirikus adatok kerültek leszűrésre, mely a 2018-as közművelődési (1438.) tábla és hangversenyekkel kapcsolatos (1451.) tábla idősoros adatai voltak. (A kutatás lebonyolításakor a koronavírusjárvány előtti utolsó, teljes értékű, lezárt, valamint technikailag is elérhető év került figyelembevételre.) Az 1438. tábla Népművészeti csoportok, előadóművészet (10. tábla) adatbázisából a kórusok, énekkarok, a komolyzenei együttesek, valamint a könnyűzenei együttesek kerültek vizsgálatra, a csoportok számát, létszámát tekintve. A csoportok összetételét életkor alapján is vizsgáltam, vagyis a 15-29 évesek száma összevetésre került a 15 év alatti, illetve a 30-54 évesek adataival is. Az 1452. tábla Hangversenyek adatbázisából a zenekarok és koncertszervezők felnőtt és ifjúsági hangversenyeinek száma, településtípusok szerinti lebontásában, illetve látogatói száma, emellett pedig a felnőtt és ifjúsági hangversenyek bérleteladási adatai kerültek vizsgálatra.

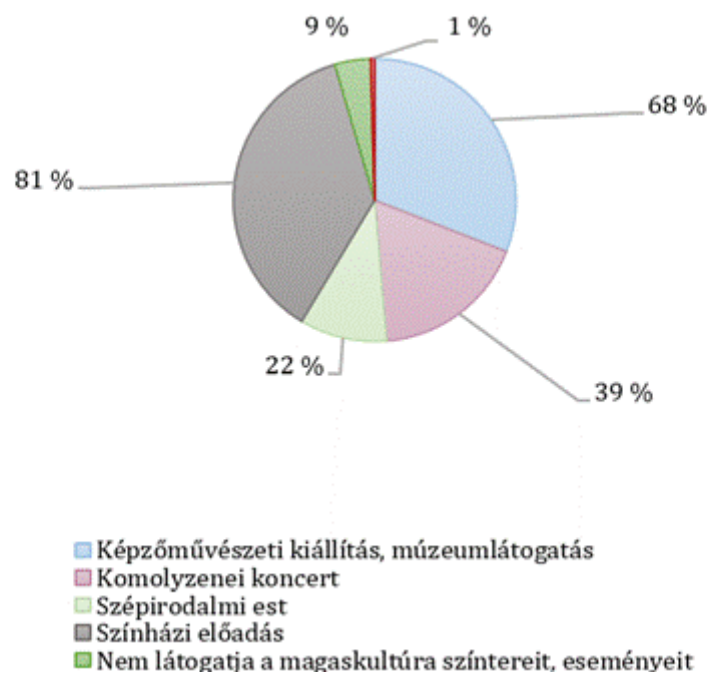
A kutatás kvalitatív módszerének félig strukturált interjút választottam. Kettő interjú készült egy vidéki, 18 ezer lakosú város kulturális központjának igazgatójával, valamint egy vidéki, 71 ezer lakosú város szimfonikus zenekarának ügyvezető igazgatójával. Az interjúk vezérszálai a következők voltak:

- a fiatalok szabadidőeltöltési szokásai, változásai,
- a fiatalok és a komolyzenéhez fűződő kapcsolatuk,
- az előregedő koncertközönség kérdésköre,
- milyen eszközökkel lehet a fiatalok bevonódását segíteni, a műfajt vonzóvá tenni számukra,
- a fővárosban és a vidéki településeken milyen lehetőségekkel rendelkezik a korosztály a komolyzenei eseményeket illetően.

A fiatalok magaskultúra fogyasztása

A magaskultúra fogyasztásának vizsgálata elengedhetetlen ahhoz, hogy kontextusba helyezzük a komolyzenei kultúrafogyasztást. A kérdőívben megkérdezettek (N=109) 81%-a preferálja a színházi előadást, 68% a képzőművészet irányába érez nagyobb elköteleződést. A komolyzenei koncert csupán a harmadik ebben a sorban, 39%-uk mondta azt, hogy szívesen látogat el hangversenyekre. Szépirodalommal kapcsolatos rendezvényeket, vers-esteket pedig 22% látogat. Csupán 9% vallotta azt, hogy a magaskultúra egyik termékét sem fogyasztja. Kijelenthető tehát, hogy a kitöltők több, mint 90%-a kedveli a magaskultúra valamely szegmensét, és időt, energiát fordít arra, hogy ellátogasson valamely eseményre.

2. ábra: A válaszadók magaskultúra fogyasztása (N=109)
(Forrás: saját szerkesztés, 2022)

A komolyzenehallgatási szokásokat illetően a kérdőívkitöltők (N=109) 72%-a állította, hogy mindennapjaik során szívesen hallgatják a műfaj műveit. Amennyiben hallgatnak komolyzenét, az alábbi indokok miatt teszik:

- tanulás és összpontosítás,
- pihenés, kikapcsolódás,
- egyéb tevékenység (pl. házimunka, utazás, sportolás) közben,
- a műfaj iránti szeretet, érdeklődés miatt,
- önképzés miatt (pl. zenei műveltség növelése),
- külső befolyás (pl. családtag) miatt.

Mi is az a komolyzene? - asszociál az ifjúság

A következőkben definíció a komolyzenéről nem fog elhangzani, ez nem is célja a kutatásnak, hogy bármilyen konkrét és kézzelfogható magyarázatot nyújtson egy évszázadok óta létező

jelenségnek. Hiszen a komolyzene, akárcsak más művészeti ág, változó fogalomnak számít (Bárány, 2014), ugyanis nem létezik egy konkrét megfogalmazás, de még csak hasonló megközelítéseket sem könnyű felsorakoztatni. A klasszikus zene kicsit mindenkinek mást jelent, több egyszerűbb, komplexebb meghatározással találkozhatunk. Egyik funkciójának is tekinthető, hogy az egyén saját maga számára tegyen meghatározást, mellyel önmagának határolja be a műfajt és társít hozzá egy egyedi jelentéstartalmat. Emiatt, mielőtt a konkrét kutatási kérdéseimre kezdtem volna keresni a választ, fontosnak tartottam, hogy megkérdezzem az érintetteket, mire asszociálnak a „komolyzene” kifejezés hallatán, milyen érzéseket párosítanak hozzá, mit jelent saját maguk számára a műfaj és alkotásai.

Ahogy várható volt, kettő egyforma válasz nem született, de a hasonló meghatározásokat az alábbi csoportokba lehet sorolni:

- Hangszerelés szerint, műfaji megkülönböztetés alapján: a klasszikus vonós, fúvós, ütős hangszereken alapuló, gyakran szimfonikus zenekarok által megszólaltatott zeneművek, melyek hagyományos, szakmai alapokon fekszenek, sajátos szabályrendszert követnek, mely bár képes fejlődni és alakulni az idők során, de hű marad a gyökereihez.
- Korszakhoz, személyhez, képzettséghez társított megközelítés alapján: gyakran 17-18-19. századi zeneművek, melyeket döntően magasan képzett zeneszerzők alkottak meg (pl. Johann Sebastian Bach, Antonio Vivaldi, Wolfgang Amadeus Mozart, Georg Friedrich Händel stb.). Formailag mind témában, mint kivitelezésben, hangszerelésben különösen kimunkált zeneművek, melyeket igazán csak kevesen értenek meg, előadásukhoz magasszintű képzettség szükséges. *„A hangok, a ritmus, a dallam magas szintű formába öntött rendszere.”* (Nő, 23 év)
- Negatív töltettel rendelkező, elutasító jellegű megfogalmazások: a komolyzene csak egy hangzatos kifejezés, mely egyfajta sznobizmussal társított, felső középosztály vagy még magasabb társadalmi státuszban állók szórakoztatására hivatott (mely alátámasztja Fekete (2015) tanulmányában említett általánosabb megítélést a komolyzenéről). Kulturális értéke miatt hallgatják az emberek, hagyományos alapjai miatt ez a fajta zene a mai világban nem állja meg a helyét. Nehezen érthető, gyakran unalmas zene, valamint az egyes énekszó nélküli darabok gyakran feszengést, komor hangulatot váltanak ki a hallgatóból. Bár nem feltétlenül negatív jelentéstartalommal bírnak, de a kitöltők között felmerült a semlegesség, közömbösség vagy az idegenkedés érzése is. *„A koncertre járásnál többször érzek benne sznobizmust, mint műrajongást.”* (Nő, 24 év)
- Pozitív érzelmi töltettel rendelkező meghatározások: a klasszikus zene szavak nélküli kifejeződés, mely eszköz tud lenni a lélek kibontakozásához, hiszen céljai között az érzelmek átadása, a gyönyörködtetés áll. A leggyakrabban előforduló pozitív töltetű érzések: öröm, szeretet, szenvedély, szépség, izgalom, emelkedettség, ámulat, pátosz. *„Hangzásvilága és az általa teremtetett atmoszféra teljesen más, mint más zenei stílusé.”* (Nő, 25 év)
- Szórakoztató zeneművek, avagy sem?: a klasszikus zenei darabok elsődlegesen esztétikai, művészi értékeket hordoznak, melyek nem feltétlenül a szórakoztatásra hivatottak. De a kitöltők egy nagyobb része mégis a szórakozás egy formájaként hivatkozott a klasszikus zenére. Ez amiatt is érdekes, mert régebben a komolyzene egyes műfajainak a köz szórakoztatása volt a célja (pl. az opera-művek kifejezetten erre a célra készültek, a zene, a látványvilág és a drámai, lírai elemek alkalmazásával). Azonban, a megkérdezettek gyakran párosítanak komolyabb hangvételt hozzájuk, mely inkább elgondolkodtatásra és

átszellemülésre tudja sarkallni őket, mintsem szórakozásra.

- Összehasonlító jellegű megfogalmazások: minden komolyzene, ami nem könnyűzene. Vagyis, a kitöltők megjelenítik a kultúra típusok klasszikus elkülönülését, vagyis a magaskultúra és a népszerű kultúra markáns szétválasztását.

Gyermekkori élmények, tapasztalatok jelentősége

Az elméleti alapokat tárgyaló tanulmányban már vizsgálatra kerültek azok a tényezők, melyek a fiatalok komolyzenei attitűdjét befolyásolhatják. A kérdőív ez alapján kitért a fiatalok középiskolai zenei élményeire, tapasztalataira, a kötelező ének-zenei oktatáson túlmutatóan. A válaszadók (N=109) 45%-a vett részt zenei képzésben, többségében alapfokú művészetoktatási intézményben (zeneiskolában), néhányan pedig zeneművészeti szakgimnáziumban. Akik végeztek zenei tevékenységet (N=49), nem csak egy, hanem több különböző foglalkozáson is részt vettek, vagyis amennyiben bevonódásra kerültek, több tevékenység is megragadta a figyelmüket. A legnépszerűbb a hangszeres tanulmányok folytatása volt (89%), valamint az ezzel gyakran kötelezően együtt járó zeneelméleti órákon való részvétel (74%). Emellett 39%-uk valamilyen csoportos zeneórán (kamarazenekari, egyéb zenekari próbán) is részt vett, de népszerűnek számított a kórusban való éneklés (33%) vagy a zenetörténeti kurzusok (31%) látogatása is.

A zenével kapcsolatos, szervezett keretek közötti szabadidős tevékenységek kiválasztása gyakran még az általános iskolára nyúlt vissza. A kitöltőknek (N=49) 88%-a vallotta azt, hogy amiatt végeztek zenei tevékenységet középiskolában, mert továbbra is érdeklődtek a hangszertanulás vagy az éneklés iránt, esetleg zenei karriert terveztek a későbbiekben. A köznevelésbeli ének-zeneórákon szerzett élmények azonban kevésbé voltak motiváló tényezők, csupán 27% említette, hogy kedvüket fenntartották az iskolai keretek között megtartott tanórák. Az eredmény elgondolkodtató lehet a Nemzeti Alaptantervben (2020) részletezett zenei nevelés hatékonyságával kapcsolatban. A zenei tevékenységet végzők extrinzik motivációs tényezőjeként megjelent a szülők, családtagok befolyása (53%), a barátok, osztálytársak részvétele pedig 18%-ban tette vonzóvá számukra továbbra is a zenei foglalkozásokat.

Ahhoz, hogy a fiatalok aktivitását vizsgálni tudjuk, meg kell néznünk azt is, hogy pontosan hányan látogattak középiskola alatt, és hányan látogatnak jelenleg is hangversenyeket, komolyzenei eseményeket. A fiatalok (N=109) 57%-a vallotta azt, hogy középiskolában részt vett klasszikus zenei koncerteken, azonban csak 34%-uk állította, hogy jelenleg is megfordul ehhez hasonló eseményeken. Ennek oka lehet, hogy a köznevelésben több szervezett lehetőséggel találkozhattak, jelenleg azonban nagyobb belső motiváció és saját szervezés kell ahhoz, hogy ellátogassanak egy koncertre. A csökkenő adatok alapján kijelenthető, hogy jelenleg kevésbé, vagy egyáltalán nem szánnak időt a komolyzenére a fiatalok.

A középiskolai tevékenységek tehát milyen mértékben segíthetik elő a későbbi pozitív attitűdöt? Amennyiben nem csak egy, hanem többféle zenei foglalkozáson is részt vettek, látogattak hangversenyeket, valamint az irodalmakban említett magasabb társadalmi státusz is érvényesült – jelen esetben a felsőfokú végzettséggel rendelkezőket vizsgálva – az eredmény szignifikáns, vagyis a fent említett tényezők valóban jelentősen tudják befolyásolni a jelenlegi koncertre járási szokásokat. Azok, akik jártak zenei eseményekre középiskolában, 17%-kal nagyobb eséllyel járnak jelenleg is hangversenyekre, az egész modellünk pedig 32%-ban igazolja a feltevésünket.

A közösségi művelődésben jártas szakemberek szintén kiemelték a korai zenei nevelés, a zenét értő közönség nevelésének fontosságát. A megkérdezett szimfonikus zenekar vezetője elmondta, hogy az ifjúsági hangversenyek szervezése minden zenekarnak kötelessége, melyet az előadóművészeti (2008. évi XCIX.) törvény ír elő. Azonban egy zenekar életében törvényi szabályozással vagy anélkül, fontos feladatnak kell lennie a zenei ismeretterjesztésnek a fiatalabb korosztályok körében. A zenekar emellett szívügyének is tartja ezt, melyet a Kulturális Statisztika adatai is alátámasztanak: 2018-ban a 146 előadásukból 95 ifjúsági hangversenyt tartottak országszerte, 20 274 látogatóval. A zenekar vezetője alátámasztotta a művészeti nevelés fontosságát a köznevelésben, ahol szervezett, formális keretek között minden gyermek találkozik a zenével. Azonban, ezek az alkalmak, illetve a pedagógus személye sok esetben nem megfelelő közvetítője az ügynek, mely a művészek munkáját is megnehezítheti. (Természetesen, nem csak a pedagógus a meghatározó ebben a folyamatban, a korábban említett családi háttér, belső motiváció, érdeklődési kör stb. is hatást gyakorol a gyerekekre, de kétségkívül a pedagógusoknak lehetőségük van arra hogy kivétel nélkül az összes gyermek attitűdjét formálhassák.)

Ha egy művészeti csoport egy adott település életének szerves része, és a gyerekek már kicsi koruktól kezdve folyamatosan találkoznak velük, a pozitív attitűd könnyebben ki tud alakulni bennük. Ehhez azonban a településnek, az iskoláknak nyitottsággal kell fordulniuk a művészeti csoportok felé és teret kell biztosítaniuk számukra. Ha már kisgyermekkorban megismerik a művészek munkáját, az általuk közvetített értékeket, élményeket, ettől kezdve folyamatosan fenn kell tartaniuk a figyelmüket. Ez egyre nehezedő feladatnak bizonyulhat a serdülőkorba lépéskor, azonban amennyiben azt tapasztalják, hogy amit a zenekar, a művészeti csoport nyújt számukra, az minőségi és érdekes dolog, akkor ki tud alakulni egyfajta bizalom a zenészek, az együttesek és maga a komolyzene iránt. Ez, amellett, hogy segíti a zeneszerető felnőtté válás folyamatát, a társadalmi tőkét is pulzálja. (Fukuyama, 1999)

A komolyzenei programok elérhetősége a közművelődési intézményekben, a fővárosban és vidéken

A Kulturális Statisztika (2018) Hangversenyek adatbázisának adatai alapján Magyarországon 2018-ban összesen 7341 hangverseny szervezése valósult meg, ebből 3581 Budapesten, 3202 vidéki városban, 588 pedig községi településen. Ezeken az eseményeken 2 661 609 fő vett részt, körülbelül egyenlő mértékben elosztva Budapesten és más magyarországi településen. Vidéken tehát hasonló számokkal találkozhatunk, mint a főváros esetében, azonban figyelemre méltó, hogy a főváros önmagában rendelkezik olyan mértékű kulturális vonzerővel, hogy képes közel azonos számokat produkálni, mint az összes többi település együttléve az országban.

A 2018-ban megrendezett hangversenyek 35%-a kapott ifjúsági besorolást (2553 koncert), melyet 706 125 fő látogatott. A hangversenyek túlnyomó része vidéken (1890 koncert) került megrendezésre, Budapesten pedig ennél kevesebb, mindössze 663 esemény volt. Érdekes tehát, hogy vidéken sokkal nagyobb hangsúly kerül a fiatalok bevonására, és több a speciálisan az ő korosztályukat célzó, és rájuk szabott esemény. Ezt alátámasztják a bérleteladási adatok is, ugyanis sokkal több ifjúsági hangversenybérlet (114 460) került értékesítésre, mint felnőttbérlet (40 747). A felnőttbérletek területi eloszlásának szempontjából egyfajta magyarázat lehet ismét a főváros szélesebb programkínálata. Bár nem derül ki az adatokból, hogy az összes hangversenyből hány alkotta bérlet részét, pedig az döntő jellegű lenne abban a kérdésben, hogy valóban

arányaiban ilyen kevés ember váltja meg a bérletét egy-egy koncertsorozatra (2,6 millió főből közel 41 ezer), illetve nem tudni, hogy a bérletüket megvásárló személyek minden egyes koncerten külön kerültek beszámításra a statisztikába, mely probléma szintén fennáll az ifjúsági hangversenybérletezés vizsgálatánál is.

Magyarországon az egyes intézményeknek, művészeti csoportoknak lehetősége nyílik komolyzenei, népzenei, jazz rendezvények szervezésének támogatására pályázni. A megkérdezett vidéki város közművelődési intézményének vezetője elmondta, hogy ezekkel a lehetőségekkel a komolyzenét is jobban meg tudják jeleníteni a város életében. Létre tudtak hozni operaestet, újévi hangversenyt, térzene programsorozatot. Ha pedig az intézmény nem teljesen a klasszikus zenére építi a művészeti programjait, akkor is jelentős szerepet szánnak a műfaj képviselőinek, például egy összeművészeti fesztivál keretein belül. De bármennyire is érdekesek ezek az előadások, mégsem tudják feltétlenül egy fesztiválon az esti, fő időszávba tenni ezeket a programokat, ugyanis a lakosság döntő többségét nem ezzel tudják megfogni. Így (nyitottságuk ellenére) elsődlegesen arra törekednek, hogy minél több embert megszólítsanak, bevonzzanak az eseményeikre, ugyanis a fennmaradásuk függ ettől – mely a legtöbb esetben a könnyebb műfajhoz kapcsolódó események és a tömegrendezvények szervezését jelenti.

A közművelődési intézményeknek (településtípus, lakosságszám figyelembevételével) az 1997. évi CX. törvény értelmében támogatniuk kell az amatőr művészeti csoportok létrejöttét, fenntartását. A 2018-as Kulturális Statisztika, Közművelődés (1438.) táblájának idősoros adataiból olvasható, hogy ezekben az intézményekben, valamint a közösségi színtereken 299 komolyzenei formáció (szimfonikus-, fúvós-, vonós- kamarazenekar) működött, melyek tagjai között a 15-29 éves korosztály is képviseltette magát, összesen 3021 fővel. Ezek az együttesek jellemzően vegyes életkorúak, csupán 13 szervezet létezett az országban, amely csak a vizsgált korosztályú tagokkal rendelkezett. A 30-54 éves korosztály résztvevői száma megközelítőlegesen azonos a fiatalokéval: 3415 fő vett részt közülük a közös zenélésben. A kórusok és énekkarak esetében több, összesen 1261 csoport működött az országban, azonban összesen csak 2303 fiataalt tudtak bevonni. Ebben a műfajban a 30-54 évesek felé billen a mérleg a részvételi arányt tekintve, közel 9500 fő végez énekkari tevékenységet. Érdekesség, hogy sokkal kevesebb, összesen 540 olyan könnyűzenei csoport létezik, mely közművelődési tevékenységet lát el és fiatalok is tagjai (összesen 1228 fő), a 30-54 év közöttiek közül pedig hasonló résztvevői számról beszélhetünk. Bár a könnyűzenei együttesek száma több, mint a komolyzenei, mégis utóbbi több fiataalt tud részvételre hívni. Ennek oka abból is fakadhat, hogy egy komolyzenei együttes alapvetően nagyobb létszámokkal dolgozik (pl. egy fúvósegyüttes tagjainak száma a 15 főtől egészen a 60 főig duzzadhat, a szimfonikus zenekarokról nem is beszélve). Ellenben a könnyűzenei együttesek gyakran 2-5 fővel működnek, valamint infrastrukturálisan (pl. hangtechnika) is összetettebb szükségletekkel rendelkezhetnek.

A megkérdezett vidéki szimfonikus zenekar vezetője elmondta, hogy a sokkal nagyobb költségvetéssel, infrastruktúrával rendelkező helyszínek, valamint művészeti csoportok könnyebben meg tudják ragadni az érdeklődők figyelmét a programkínálatukkal. Amíg a fővárosban több olyan helyszín van, amely kifejezetten kedvez a szimfonikus zenekaroknak, addig vidéken a közművelődési intézmények multifunkcionális játszóhelyeknek számítanak. A szimfonikus zenekarok pénzügyi támogatásában rendkívül nagy eltérések tapasztalhatók, elsősorban a fővárosi és vidéki zenekarok között. Éppen emiatt is tartják jónak, ha egyes zenekarok úgynevezett rezidens zenekarként vannak jelen egy közművelődési intézményben, ahol a dolgozók ismerik már minden szükségletüket, igényüket. Ez esetben egy kölcsönösen hasznos együttműködés tud létrejönni: az adott zenekar látja el a település komolyzenei életének

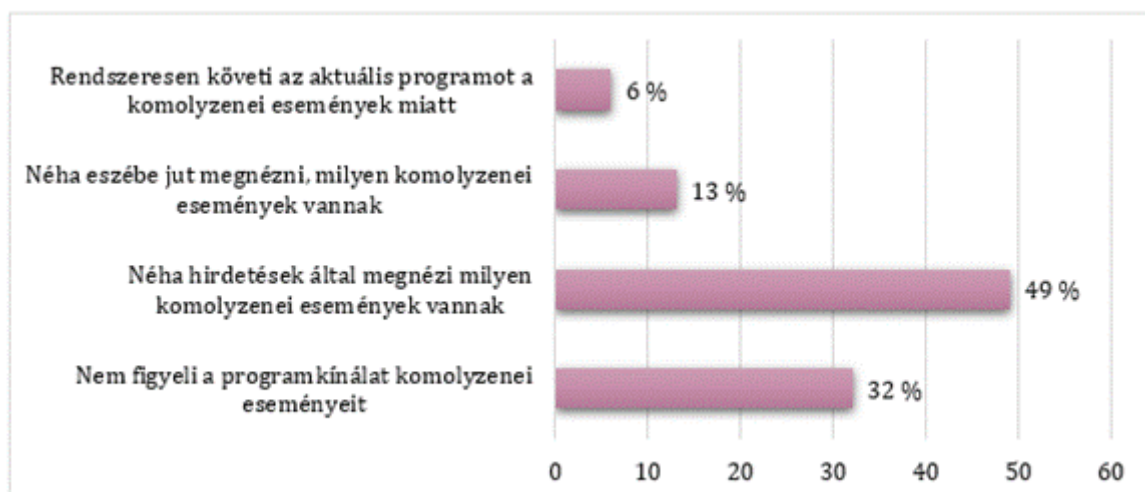
szervezését, melyhez a közművelődési intézmény biztosítja a helyszínt, a körülményeket, lehetőségeket.

A kérdőívben megkérdezett fiatalok amennyiben látogattak komolyzenei hangversenyeket középiskolás korukban (N=62), 69%-uk mondta azt, hogy ennek helyszínéül a helyi közművelődési intézményt választották. Ennek az lehet az oka, hogy vidéken a túlnyomórészt előforduló kulturális központok, művelődési házak jelentik a helyi kulturális élet fő színterét. A válaszok között természetesen megjelentek a kulturális intézmények is, a kitöltők 60%-a jelölte meg őket. Ez elsődlegesen a budapesti vezető kulturális intézményeket jelentette, melyek kínálata rendszeresen több, és sokszínű előadást tartalmaz. Ezeknek az intézményeknek az egyik fő profilját a neves belföldi és külföldi előadók megjelenítése jelenti, így céljaik között a helyiek mellett a külföldi vendégek bevonása is szerepel. Budapesten a Zeneakadémia és a Művészetek Palotája (MÜPA) voltak a legnépszerűbb helyszínek a komolyzenei programok látogatására, emellett azonban gyakran megjelent még a Magyar Állami Operaház és a Pesti Vigadó is a válaszok között. Felmerültek még templomi helyszínek, az Erkel Színház, a Budapest Music Center, az Eiffel Műhelyház, illetve egyéb specifikusabb kulturális intézmények is (pl. Olasz Kultúrintézet, Koreai Kulturális Központ). De a megkérdezettek közül néhányan kiemelték, hogy az előadótól függően választják meg a helyszínt, vagyis oda látogatnak el, ahol éppen számukra érdekes koncert lesz hallható. Budapesti közművelődési intézményt csupán a MOM Kulturális Központot jelölték a válaszadók, azonban ezt is csekély mértékben.

A közművelődési intézmények programkínálatának ismerete ennek tükrében megosztó a fiatalok körében. A megkérdezettek (N=109) 38%-a vallotta azt, hogy néha, hirdetések által, véletlenszerűen találkoznak a közművelődési intézmények programjaival, 23%-uk pedig egyáltalán nem figyel fel rájuk. 42%-uk azonban többször tudatosan keres rá az aktuális programokra, vagy akár rendszeresen is követi őket.

A közművelődési intézmények komolyzenei kínálatának ismeretét, követését hasonló adatok jellemzik. A kitöltők 32%-a nem követi ezeket az eseményeket, 49%-uk véletlenszerűen, hirdetések által azonban felfigyel a programokra. Csak 19% mondta azt, hogy szokta figyelni a klasszikus zenei koncertek repertoárját időnként vagy rendszeresen.

3. ábra: A közművelődési intézmények komolyzenei programjainak követése % (N=109)
(Forrás: saját szerkesztés, 2022)

Ezek alapján összevetettem, hogy a megkérdezettek ismerik-e a közművelődési intézmények programkínálatát, milyen mértékben követik figyelemmel a komolyzenei eseményeket a településükön, és milyen mértékben ad ez összefüggésre okot. Az alkalmazott egy mintás T-próba alapján mindkét változó szignifikánsan nagyobb, mint 0, vagyis amennyiben ismerik a közművelődési programkínálatot, abban az esetben figyelemmel fordulnak az intézmények komolyzenei lehetőségei felé is. Kijelenthető tehát, hogy amennyiben megragadja az intézményrendszer a fiatalok figyelmét, képes érdeklődést kiváltani a komolyzenei programkínálatuk iránt. Szintén előremutató adatnak számít, hogy a válaszadók (N=109) 92%-a ellátogatna a számára érdekesnek bizonyuló komolyzenei eseményre, ha díjmentesen kerülne meghirdetésre a közművelődési intézményben, és 72,5%-uk abban az esetben is, ha díjköteles lenne az adott program. A belső motivációt illetően tehát egy egészen magas elkötelezettségi mutatót láthatunk a számukra érdekesnek bizonyuló komolyzenei eseményekkel kapcsolatban.

Ebből kiindulva lefuttatásra került egy logisztikus regresszió próba arra helyezve a hangsúlyt, hogy milyen mértékben jósolható be, hogy díj ellenében is részt vennének-e a számukra érdekesnek bizonyuló klasszikus zenei eseményeken.

Akik ismerik és figyelemmel kísérik a programkínálatot, szignifikánsan nagyobb valószínűséggel adnak ki összeget a részvételért (pl. megvesznek egy belépőjegyet). Míg akik nem ismerik és nem figyelik az eseményeket, kis valószínűséggel költenek is rá. Mivel alapvetően kevesebben ismerik és figyelik az eseményeket, így nem ez a legjellemzőbb a kitöltőkre, azonban pozitívumnak mondható, hogy amennyiben érdekli őket egy esemény, akkor hajlandóak fizetni is érte.

Ez alapján a megkérdezettek (N=109) három típusát lehet elkülöníteni:

akik ismerik és figyelemmel kísérik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, különösképpen a komolyzenei eseményeiket, illetve hajlandóak pénzösszeget is áldozni rá – *ha teljesülnek a feltételek, nagy valószínűséggel bekövetkezik a díjkiadás – 23%*

akik nem ismerik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, nem figyelik a komolyzenei eseményeiket, azonban, amennyiben számukra érdekes program kerülne kiírásra, pénzösszeget is áldoznának rá – *ha nem jellemzőek a feltételek is be tud következni a díjkiadás – 73%*

akik nem ismerik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, nem figyelik a komolyzenei eseményeiket, azonban, amennyiben számukra érdekes program kerülne meghirdetésre, sem áldoznának rá pénzösszeget – *ha nem jellemzőek a feltételek, kis valószínűséggel következik be a díjkiadás – 27%*

Ezek alapján tehát rendkívül fontos az intézmények, művészeti csoportok marketingstratégiája., hogy minél több fiatalhoz eljuttassák a komolyzenei és egyéb programlehetőségeiket. A globalizálódó, információs technológiában fejlett világban a média, különösen a közösségi média szerepe meghatározza egy termék, egy alkotás, egy műfaj megítélését, népszerűségét. (Fekete, 2015) A kérdőív-kitöltők (N=109) egyhangúan kijelentették, hogy a közösségi média csatornáin lehet a legkönnyebben eljutni az emberekhez, a fiatalokhoz különösen, hiszen az internet a mindennapi életük részét képezi. Ha programot keresnek, szinte minden esetben megtekintik az intézmény közösségi média felületeit, megkeresik az online eseményt, a közreműködők oldalait. Ha úgy keresnek programot, hogy nincsen konkrét elképzelésük azzal kapcsolatban mit szeretnének,

akkor legtöbbször hirdetések által találkoznak a komolyzenei eseményekkel. Ezért fontos, hogy a közművelődés jelen legyen az online felületeken, valamint vizuálisan is igényes tartalommal, naprakész információkkal üzemeltessék azokat. Ezek mind fontos tényezők, ugyanis az elhanyagolt, kis aktivitást mutató felületek nem ragadják meg az emberek figyelmét. Egy részletesen kidolgozott social media stratégia nem csak az eseményeik, hanem az intézményük általános népszerűsítéséhez és a köztudatban tartásához is fontos.

A közösségi művelődés szereplőinek törekvései a komolyzene népszerűsítésében

Az intézményi oldalról egyrészt tehát fontos az internetes jelenlét, a közösségi médiában való aktivitás, az igényes tartalmak megosztása. Amellett, hogy az adott intézménynek, valamint a közösségi művelődést végző művészeti csoportoknak jelen kell lenniük az adott település életében, meg kell találniuk azt az utat, mely segítségével érdekessé válik számukra a tevékenységük. A megkérdezett szimfonikus zenekar vezetője szerint nyitni kell az ifjúság érdeklődési körei, preferenciái felé. Nem szabad elzárkózni más művészeti ágak, és gyakran a tömegkultúra termékei elől sem, a zenészeknek, az intézményeknek is be kell fogadniuk a célcsoport preferenciáit is. Társművészeti elemekkel színesített, úgynevezett „fúziós” előadások jöhetnek létre, melyekkel a fiatalok könnyebben tudnak azonosulni. Például, ez lehet egy filmzenei est, a filmből kiragadott jelenetek háttérben történő lejátszásával, vagy egyszerűen egy zenés darab, ahol táncosok is részt vesznek a produkcióban, mellyel így több vizuális elem is megjelenik, vagy be lehet vonni a gyerekeket, fiatalokat, hogy alkossanak valamit a hallott zene alapján. Érdekes más zenei stílusokhoz is hozzányúlni, melyekkel a mai fiatalok intenzívebben találkoznak a mindennapjaik során. A megkérdezett szakemberek szerint fontos, hogy az emberek ne az elitizmussal kapcsolják össze a komolyzenét művelőket, hiszen számukra a könnyűzene sem egy derogáló műfaj. Érdekes szimfonikus, akusztikus koncerteket összeállítani a manapság köztudatban forgó népszerű énekesekkel, együttesekkel, melyeket felnőttek és gyerekek egyaránt ismernek a rádióból, a televízióból, az internetről.

Az előadások során egy jó kezdeményezés lehet, ha van egy jól felkészült, dinamikus, közvetlen személyiségű műsorvezető, akivel könnyebben adaptálható a választott zene és annak mondanivalója. Ez előfordulhat egy hagyományos felépítésű előadás esetén is, de akár úgy is, hogy például egy kortárs kiállítás megnyitóját összekötnék egy kortárs zenei esttel, és ilyenkor pluszt adhat a közönség számára, ha van egy személy, aki bevezeti őket abba, hogyan kapcsolódnak a festmények, a képek a választott zenéhez.

Fontos tehát a látványvilág, az egyéni érdeklődési körök, a közérthetőség. Egy embert önmagában ugyanis először nehéz megfogni egy színtiszta komolyzenei darabbal, klasszikus koncertfelépítéssel. De talán nem is ez az elsődleges cél, hanem a bevonás, a bevonódás. Kis segítséggel, de annál nagyobb eséllyel tud megpattanni az a bizonyos szikra, amely a zene szeretetéhez tud vezetni.

De mi okozhatja még az elöregedő koncertközönség kérdéskörét? A szimfonikus zenekar vezetője elmondása szerint nem egy Magyarországon egyedülálló problémáról van szó. Véleménye szerint nem a műfaj adja feltétlenül a probléma gyökerét, hanem hogy ebben (a fiatal) korban a tanulás, a munkavállalás mellett (melyet a legtöbbször gyakran egyszerre úznak) egyszerűen nincsen elegendő

idő és forrás erre, így nem feltétlenül a komolyzenei koncertlátogatás kerül prioritásba.

„Hogy rászánja az időt, pénzt, energiát, nem azt jelenti, hogy a zenekar a drága, vagy a komolyzene, hanem a műfajhoz való eljutás időben, pénzben, cselekvésben igényes komplex áldozatot kíván. Tenni kell érte. Erre meg kell érni, erre segítenek a nevelő célzatú koncertek.”

Tehát megtörténik a zene befogadása, és utána? Ez egy fejlődési folyamat. Először azokkal az elemekkel kell megfogni a személyt, amivel tud azonosulni, például látványelemekkel, izgalmas zenei foglalkozásokkal. Ez tudja egyre közelebb és közelebb vinni őket ahhoz, hogy felnőttként, vagy legalábbis a koruk előrehaladtával megérjenek arra, hogy megvegyék azt a bizonyos bérletet, és meghallgassanak egy koncerttermi hangversenyt, értékeljék a komolyzene minél több magasztos szegmensét.

Összegzés

A kutatás során sikerült bővebb válaszokat találni arra, hogy a komolyzenei attitűd mögött milyen tényezők állnak: így a zenei előképzettség mértéke, az iskolázottsági szint, a pedagógus személye az ének-zene oktatásban, valamint az idő mértéke rendkívül befolyásoló tényező. Utóbbi esetében az interjúalanyok, illetve a kérdőívet kitöltők is többen megemlítették, hogy látogatnának komolyzenei programokat, ha rendelkeznének elegendő idővel. Azonban a folyamatban lévő tanulmányok, illetve gyakran munkavállalás mellett ezt az igényt nehéz kielégíteni, így ebben a korban amennyiben kikapcsolódásra vágyunk, nem feltétlenül ez a fajta időtöltési forma jut először eszünkbe.

A közművelődési intézmények elsősorban vidéken képesek bevonni a fiatalokat, hiszen gyakran ezek a színterek adják a helyi kulturális élet motorját. A fővárosban már szélesebb választékkal találkozhatnak, viszont elsődlegesen nem ifjúságnak szólókkal, ennek a korosztálynak a vidéki intézmények, illetve vidéki szimfonikus zenekarok kínálnak több lehetőséget. Budapesten nem a közművelődés, hanem a kulturális intézmények nevezhetők vezetőnek. A közösségi média szerepe minden intézmény és művészeti csoport esetében meghatározó, hiszen egy igényes, vizuálisan is figyelemfelkeltő felület, eseménypromóció nagyobb mértékben képes megragadni a mai, digitalizált világban az ifjúság figyelmét, ezzel hozzájárulva ahhoz, hogy megismerjék és felfigyeljenek a komolyzenei programokra. Három típust lehet megkülönböztetni a fiatalok komolyzenéhez és közművelődési intézményrendszerhez fűződő magatartását illetően:

- akik ismerik és figyelemmel kísérik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, különösképpen a komolyzenei eseményeiket, illetve hajlandóak pénzösszeget is áldozni rá – 23%
- akik nem ismerik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, nem figyelik a komolyzenei eseményeiket, azonban, amennyiben számukra érdekes program kerülne kiírásra, pénzösszeget is áldoznának rá – 73%
- akik nem ismerik a közművelődési intézményrendszer programkínálatát, nem figyelik a komolyzenei eseményeiket, azonban, amennyiben számukra érdekes program kerülne meghirdetésre, sem áldoznának rá pénzösszeget – 27%

Előremutató javaslat lenne a köznevelés és a közművelődés intézményei közötti együttműködések erősítése, létesítése. Ugyanis amennyiben az emberek már gyermekként aktívan találkoznak a zenével, befogadóbbá válnak. Az alapfokú művészeti iskola kiemelt színtere a zenei nevelésnek, így érdemes lenne bevonni a párbeszédbe a fiatalok irányába történő attitűdformáló lehetőségekkel kapcsolatban.

A klasszikus zenéhez fűződő magatartás formálására az egyik legjobb módszer a kölcsönös bizalom kiépítése bizonyulhat. A zenészeknek, és a zenét közvetítő szervezeteknek nyitniuk kell a fiatalok érdeklődési körei felé, ugyanis ilyen módon könnyebben fel tudják kelteni és fenntartani az érdeklődésüket a műfaj iránt. Ezzel egy hosszú útba vágnak bele, amely a filmzenei estektől, a társzművészeti ágakkal kiegészített koncertektől a hangversenytermi bérletes előadásokig vezethet. Fontos szempont, hogy a közművelődési intézmények elsődleges célja az, hogy minél nagyobb aktivitást tudjanak elérni a vonzáskörzetükben, így a populárisabb műfajokra és tömegrendezvényekre helyezik a hangsúlyt. Azonban, abszolút nyitottság jellemzi őket a komolyzene felé, hiszen a műfaj sokszínűsége, az általa hordozott értékek megjelenésének relevanciája a mai kultúraközvetítésben nem megkérdőjelezhető, emellett pedig színesebbé válik az intézmények repertoárja is, mely szintén vonzónak számít a lakosok, köztük az ifjúság számára is.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Tudományos Diákköri munkát végzők számára alprogramja támogatta.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. (1997). Magyar Közlöny.
- 1998. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. (2011). Magyar Közlöny.
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről. (2018). Magyar Közlöny.
- Bárány, Zs. (2014). Magasművészet és tömegkultúra: A nem létező értékkülönbség nyomában. In Cs. Olay & J. Weiss (Szerk.), A művészettől a tömegkultúráig (pp. 37–59). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Európai Közösségek Bizottsága. (2009). Az EU ifjúsági stratégiája – befektetés és az érvényesülés elősegítése: Megújított nyílt koordinációs módszer a fiatalok előtt álló kihívások és lehetőségek kezelésére. Brüsszel.
- Fekete, M. (2015). Intenzív kultúrafogyasztók a hálón: Szabadidő-struktúra, internethasználat, kultúrafogyasztás. Replika, 90–91, 99–116. http://real.mtak.hu/110515/1/90-91_07_Fekete.pdf
- (Letöltve: 2024. november 30.)

- Fekete, M., & Tibori, T. (2016). Az ifjúság szabadidő-felhasználása. In Margón kívül – Magyar ifjúságkutatás (pp. 258–283). http://www.ifjusagugy.hu/kotetek/Margon_kivul_2016_web.pdf
- (Letöltve: 2024. december 3.)
- Fukuyama, F. (1999). Social capital and civil society. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm>
- (Letöltve: 2024. december 5.)
- Janurik, M. (2007). Áramlatélmény az iskolai ének-zene órákon. Magyar Pedagógia, 107(4), 295–320. http://av.edia.hu/mped/document/Janurik_MP1074.pdf
- (Letöltve: 2024. december 3.)
- Vitányi, I. (2004). A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban – előszó. In Zs. Hunyadi (Szerk.), A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban (pp. 7–13). Magyar Művelődési Intézet; MTA Szociológiai Kutató Intézet.

Felhasznált adatbázisok:

- Kulturális Statisztika 1451. tábla:
 - Hangversenyek – zenekarok és koncertszervezők felnőtt és ifjúsági hangversenyeinek száma, településtípusok szerinti lebontásában, látogatói száma
 - Bérletezés – felnőtt és ifjúsági hangversenyek bérleteladási adatai
- Kulturális Statisztika 1438. tábla:
 - Népművészeti csoportok, előadóművészet (10. tábla):
 - Kórus, énekkar – 15-29 évesek tükrében szervezetek és tagok száma (összehasonlításképpen a 15 év alatti, illetve 30-54 évesek adataival)
 - Könnyűzenei együttes – 15-29 évesek tükrében szervezetek és tagok száma (összehasonlításképpen a 15 év alatti, illetve 30-54 évesek adataival)
 - Komolyzenei együttes – 15-29 évesek tükrében szervezetek és tagok száma (összehasonlításképpen a 15 év alatti, illetve 30-54 évesek adataival)